

שבועות מו

עניין: עבד איניש דגזים, מוסר

מהר"ל גור אריה

שמות ב, יד

חידושי הרי"ם

שו"ת הרשב"א ח"א סי' קפא

למשכנו. ודלמא לא משכנו כו' עבד דגזים כו'. ותמוה מהא דאלך ואמסור דמותר להרגו נימא עבד איניש דגזים כו'. ובב"י סי' ל"ד נדחק בהא דפסול לעדות באלך כו' דוקא כשהתרו בו והעז פניו ע"ש. ועדיין אינו מוכן דכאן לא מצינו חילוק אף שהתרו בו שלא יקטול דיקלא דפלגיא והוא אמר שיקטול מ"מ פטור דעבד דגזים כו'. וכן במשנה למשכנו אין חילוק:

ולע"ד הטעם פשוט דהא במוסר ממון שמותר להרגו מטעם רודף הוא כמבואר בת' מהר"מ וב"י סימן שפ"ח דקרוי שיבא לידי נפשות כשלא יצא ליקח ממנו. ואם כן הא גם ברודף נימא עבד איניש דגזים ולא עבד ואף שרודף מ"מ לא יהרגו ואין מותר להרגו. והדבר פשוט דלא שייך זה. דהא אינו משום חיובו של זה רק משום הצלה של נדף. וכיון דהוי ספק אם יהרגו אף דאפשר דגזים מ"מ מותר להציל זה בנפשו של זה. דהא במחתרת קי"ל אם זרחה השמש כו'. דוקא בברור שלא יבא לנפשות אסור להורגו כאב על הבן אבל אם יש צד ספק נפשו של זה מותר בתורת הצלה. דאם מניח בשביל הספק לא יהי' אפשר לאהרורי נפשו של זה. וכמבואר בש"ס ובתוס'. וממילא לענין חיוב ממון שפיר אמרינן עבד איניש שגזים כו' ולא נוכח להוציא דנימא ודאי איהו קטיל כדאמר. אבל עכ"פ ספק הוי. שמא יעשה כמו שאומר. ובאומר אמסור שהוא רודף ויש ספק שמא יעשה אנו מחוייבין להציל הנדף כיון שיש צד ספק שיבא לנפשות כמחתרת וכשאר רודף כנ"ל. ופשוט.

שאלת הא דאמרינן בהגוזל בתרא¹ דהוא דעני אחווי תיבנא דחצריה ואחא לקמיה דרב ואמר ליה לא תחוי ואמר מחוינא ומחוינא והוא יתיב רב כהנא קמיה דרב ושמיטת לקועיה וקרי רב עליה צניק עולפו שכנו צראש כל חונות כתא מכמר² וכו' כדאיתא התם, וקשיא לך וכן נשפיל שאמר כן יהרג והלא ספק היה אם היה עושה כן אם לא ואין יהרג מספק, ודילמא גזים ולא עבד כההיא דנקיט מגליא ומצילא ואמר חזיל ואגוריה לדיקלא דפלוגיא³, זהו תורף שאלתך.

תשובה המסור כנחש והקודם להרגו זכה, ומה שאמרתי היאך הורגין אותו מספק, אם רגיל לעשות כן כל שאומר לעשות כאלו עשה והרי הוא בכלל הצנא להרגן השכם להרגו כההיא דרב שילא⁴ דלא המתין לראות היעמדו דבריו. וכל שמוסר ואפילו ממון הרי הוא כאלו ממיחו, ואין אומרינן נמתין עד שימית ואחר שימית ימיתוהו ז"ל או יורשי המת. ואפילו מי שאינו רגיל צדק אילו הכרנו צו שהוא רוצה לעשות, כההיא דרב כהנא שאמר לו לא תחוי והוא העז ואמר מחוינא מחוינא הרי הוא כאלו ידענו צדקו שיעשה ואף על ספק זה נהרג. ואפילו אחרים מצלין את זה בנפשו של מסור, כרודף שניתן להציל את הנדף בנפשו של רודף⁵ ואין אומרינן אע"פ שהוא רודף שמא יחזור צו ולא יעשה אשר זמם לעשות. וההיא דאמרינן צפרק קמא דגיטין⁶ דשלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו ושלח ליה תו דמנערין ליה טובא ואפילו הכי אמר לו דוס לה' והתחולל לו⁷, הנהו לא מסורות היו ולא היו מנערין אותו צדק אלא דצדקין או צנוקין אחרים, שאילו מסורות היו מותר היה להם⁸ ומנא.

[וג] ומדרשו דאג לו על שראה שיש בהן דלטורין. המדרש הזה (שמו"ל א, ל) יש בו טעם נפלא, כי מי שיש בו מדה זאת אינו ראוי לגאולה, לפי שהגאולה היא נמשכת ממדרגה פנימית עליונה¹⁰² שהיא אינה בגלוי¹⁰³, ומי שמגלה דברים — הפך זה, שדבק במדרגה תחתונה, והיא נקראת מדרגה גלויה וחיצונה. לכך כאשר ראה דלטורין בישראל אמר שראויים לשעבוד, שהשעבוד מדרגה תחתונה וראוי להם השעבוד¹⁰⁴, שהרי הם בעלי רכיל מגלים הסוד¹⁰⁵, וראוי להם השיעבוד שהוא מדרגה גלויה תחתונה¹⁰⁶.

ותדע ותשכיל כי באומות יש להם מדרגה גלויה וחיצונית, ולישראל מדרגה פנימית עליונה, ודבר זה רמזו ז"ל בפרק הזרוע והלחיים (מילין קנ"ג): שאמרו שם סתם גוי מרבה דברים, וכן בעירובין (ע"ה): גבי ב' חצירות זו לפנין מזו וזו לפנין מזו, והטעם הוא שמדרגתו של גוי מדרגה חיצונה ואינה פנימית נעלמת¹⁰⁷, לכך תמיד מדבר ואין לו רוח פנימי. ומזה הטעם גם כן תבין מה שהנשים יש להם רבוי דברים (קדושין מט:), בשביל מדרגתם השפלה התחתונה והגלויה שלהם¹⁰⁸. וכאשר ראה בישראל שהם נמשכים אחר גלוי הדברים — אמר עתה ידעתי מפני מה הם משועבדים יותר מכל האומות, מפני שהם דבקים בגלוי שזה הוא מדרגה שפלה גלויה פחותה, לכך הם משועבדים. ואל יקשה לך שכל שכן שראוי שיהיו האומות בשעבוד, שהם דבקים במדרגה הפחותה הגלויה, שאין זה קשיא, דמפני שמדרגתם מדרגה גלויה בעצמה אין זה כמו הדלטור שהוא מגלה הדבר הפנימי, לכך האומות שהם מרבים דברים ומדרגתם מדרגה גלויה, ואין זה נחשב גלוי כמו הדלטור שהיה מגלה הסוד¹⁰⁹.